

Nowak, Tadeusz

O potrzebie podsumowania dotychczasowego dorobku polskiego w dziedzinie historii techniki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 21/1, 43-50

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Marian Nowak

O POTRZEBIE PODSUMOWANIA DOTYCHCZASOWEGO DOROBKU POLSKIEGO W DZIEDZINIE HISTORII TECHNIKI

Obchodzone niedawno trzydziestolecie istnienia Polski Ludowej dało powód do dokonania w różnych dziedzinach życia bilansu osiągnięć i wytyczenia perspektyw dalszego rozwoju. Pewnego rodzaju podsumowania w zakresie historii nauki polskiej dokonano już wcześniej. Wieloletnie badania w tej dziedzinie znalazły dojrzały wyraz w postaci ukazujących się kolejnych tomów syntetycznego opracowania¹. Sądzić można, że powiązana z historią nauki rzeczowo i instytucjonalnie historia techniki polskiej powinna się również doczekać pierwszego naukowego ujęcia syntetycznego, stanowiącego odzwierciedlenie dotychczasowego stanu wiedzy w tej dziedzinie. Dowodem na to, że sprawa dojrzewa już do realizacji, jest wysunięcie konkretnego projektu w tej sprawie przez jeden z zespołów pracujących w obrębie Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN² oraz utworzenie specjalnej komisji Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, mającej się zająć pracami związanymi z realizacją tego zamierzenia³.

Wydaje się, że jedną z pierwszych czynności, które należy podjąć w tym zakresie, jest możliwie dokładne zdanie sobie sprawy z dotychczasowego dorobku naukowego w dziedzinie historii techniki polskiej, przy czym chodzi tu nie tylko o uchwycenie tego dorobku w sensie bibliograficznym, lecz również o jego ocenę z punktu widzenia wartości naukowej, kompletności i przydatności do określonego celu, którym jest w tym wypadku stworzenie możliwie pełnego obrazu syntetycznego.

Wiadomo, że żadna synteza, a tym bardziej synteza opracowywana po raz pierwszy na dany temat, nie może wyczerpać wszystkich problemów ani zadośćuczynić wszystkim wymaganiom, jakie powinno się stawiać tego rodzaju opracowaniom. Wiadomo jednak również, że nawet niedoskonałego obrazu syntetycznego nie można uzyskać bez wystarczającego minimum uprzednio przeprowadzonych studiów szczegółowych. I tu właśnie dużego znaczenia nabiera sprawa podsumowania dotychczasowego dorobku. Wynik tego podsumowania powinien stanowić

¹ *Historia nauki polskiej* pod redakcją Bogdana Suchodolskiego. T. I: Bogdan Suchodolski, *Wstęp*; Paweł Czartoryski, *Średniowiecze*; Paweł Rybicki, *Odrodzenie*. T. II: Henryk Barycz, *Barok*; Kazimierz Opałek, *Oświecenie*. Wrocław — Warszawa — Kraków 1970. T. VI: *Dokumentacja bio-bibliograficzna. Indeks biograficzny tomu I — II* opracował Leszek Hajdukiewicz. Tamże 1974.

² Bolesław Orłowski: *Wstępny projekt syntezy historii techniki polskiej*. 27.X.1972 posiedzenie Zespołu Historii Rozwoju Konstrukcji Technicznych ZHN i T. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 18:1973 nr 1 s. 195—198.

³ O działalności Komisji Historii Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN w latach 1972 — 1974 informują sprawozdania zawarte w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” T. 18:1973, nr 2 s. 371—393 i T.: XX 1975, nr 2, s. 395—399.

podstawę do decyzji, czy już w chwili obecnej można przystąpić do opracowania syntezy, czy też trzeba przedtem przeprowadzić niektóre konieczne badania szczegółowe. Do tego kręgu zagadnień należy również wysuwana już na zebraniach naukowych⁴ sprawa opracowania dzieł obejmujących całość historii poszczególnych dziedzin techniki w Polsce. Stworzenie takich „syntez branżowych” stanowiłoby niewątpliwie dużą pomoc przy opracowaniu ogólnej syntezy historii techniki polskiej.

Podsumowanie i połączona z nim ocena dotychczasowych osiągnięć w dziedzinie historii techniki polskiej jest tym bardziej potrzebna, że prace na ten temat są bardzo rozproszone i ogromnie różnorodne pod względem charakteru i sposobów ujęcia. Ze względu na treść można wśród nich wydzielić dwa nurty. Jeden z nich stanowią rozważania teoretyczne na tematy, które można by określić jako metodologiczne, a drugi, jak dotąd prawie niezależny od pierwszego, prace dotyczące różnych gałęzi techniki o rozmaitym stopniu szczegółowości, od przy czynkarskich drobiazgów aż po ujęcia w danej dziedzinie syntetyczne.

Pierwszy z wymienionych nurt — zajmujący się problematyką o charakterze metodologicznym — ma, mimo niewielkiego jeszcze obecnie wpływu na opracowanie zagadnień szczegółowych, duże znaczenie dla dalszego rozwoju w tej dziedzinie, a zwłaszcza dla stworzenia planowanej syntezy. Dyskusja na tematy metodologiczne, dotyczące historii techniki, zapoczątkowana w Polsce w 1956 r. trwa do dziś, grupując się dokoła problemów teoretycznych takich, jak: definicja pojęcia *technika*, a co za tym idzie i *historia techniki*, wzajemny stosunek historii nauki, historii techniki i historii kultury materialnej, podział historii techniki na „wewnętrzną” i „zewnętrzną”, możliwość opracowania historii techniki w jednym kraju, sprawa periodyzacji historii techniki itp.

Nie kusząc się o dokonanie pełnego podsumowania tej dyskusji, chciałbym zwrócić uwagę na te jej elementy, które wydają się mieć bezpośredni wpływ na opracowanie planowanej syntezy.

Dyskusję na tematy metodologiczne historii techniki zapoczątkował w Polsce artykuł E. Olszewskiego i J. Pazdura pt. *Rola postępu technicznego w procesie historycznym*⁵. W artykule tym autorzy, wychodząc z wysuniętej przez A. A. Zworykina⁶ definicji określającej technikę jako „środki pracy rozwijające się w systemie produkcji społecznej”, zaproponowali jej sprecyzowanie i uzupełnienie w dwóch punktach. Po pierwsze uznali, że do techniki należy zaliczać tylko to „co w środkach pracy jest nowe i rozwijające się, to, co w danych warunkach, w danym miejscu i czasie jest przodujące... Technika w tym rozumieniu miałaby się więc tak do środków pracy jak nauka do oświaty”⁷. Po drugie wyrazili przekonanie „że do techniki zaliczać należy oprócz przodujących środków pracy również umiejętność ich stosowania, osiągniętą dzięki doświadczeniu produkcyjnemu”, przy czym do techniki zaliczyć należy „nie wszystkich ludzi używających środków pracy i posiadających odpowiednią w tym wprawę, lecz jedynie umiejętność nowego w danym miejscu i czasie zastosowania

⁴ Por. Orłowski jw. (wystąpienia J. Jasiuka i T. Nowaka w dyskusji).

⁵ „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 1:1956 nr 1 s. 47—70.

⁶ A. A. Zworykin: *O niektórych woprosach istorii tiechniki*. „Woprosy filozofii” 1956 nr 6 s. 32—34.

⁷ Olszewski i Pazdur, jw. s. 48.

środków pracy”⁸. Cel wprowadzenia tych dwóch uzupełnień wyjaśnił E. Olszewski, stwierdzając, że „posługiwanie się przez historyka techniki definicją Zworykina spowodowałoby pokrywanie się historii techniki z historią kultury materialnej i historią gospodarczą”⁹. W ten sposób zostały poddane pod dyskusję dwa zagadnienia: definicja pojęcia *technika*, a co za tym idzie *historia techniki* oraz rozgraniczenie zakresu zainteresowań historii techniki, historii kultury materialnej i historii gospodarczej.

Poważnym wydarzeniem naukowym, które wpłynęło w pewnym stopniu również i na rozwój omawianej tu dyskusji, toczącej się w Polsce, było opublikowanie w 1961 r. pracy S. W. Szuchardina na temat podstaw historii techniki¹⁰. Drugim tego rodzaju wydarzeniem było międzynarodowe sympozjum poświęcone ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki, które odbyło się w Jabłonie w dniach od 17 do 21 września 1963 r.¹¹ Poruszono tu wiele istotnych problemów, m.in. sprawę stosunków pomiędzy nauką i techniką (B. Suchodolski) oraz pomiędzy techniką i życiem społecznym, a także zagadnienie periodyzacji historii nauki i techniki (E. Olszewski).

Równocześnie zasygnalizowany w 1956 r. problem podziału stref zainteresowania pomiędzy historią techniki i historią kultury materialnej był nadal rozważany głównie przez przedstawicieli tej ostatniej dyscypliny, co znalazło odzwierciedlenie m.in. w referacie J. Pazdura, wygłoszonym na IX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Warszawie w 1963 r.¹² Autor, wychodząc z proponowanego przez Z. Wasiutyńskiego¹³ podziału techniki na poznawczą i produkcyjną, widzi tu, ogólnie biorąc, technikę poznawczą jako dziedzinę zainteresowań historii techniki, a technikę produkcyjną — historię kultury materialnej, stwierdzając przy tym, że „skoncentrowanie się historii techniki na dziale poznawczym upodobni to odgałęzienie historii do nowoczesnej historii literatury, trzymającej się nie tyle opisów biograficznych, co kierunków”¹⁴ oraz że „dopiero wzrastająca liczebność powtarzalnych, bądź ulepszanych zastosowań stwarza ciąg dynamiczny techniki o widocznych następstwach ekonomicznych i społecznych. Zadaniem historii kultury materialnej jest śledzić ten proces wzrostu przede wszystkim w jego aspekcie technicznym, a następnie w różnorodnych związkach, które wpływają na jego przyspieszenie, względnie opóźnienie. Aspekt techniczny obejmie sumę zastosowań, nominalną zdolność produkcyjną, zasady funkcjonowania jed-

⁸ Tamże, s. 49.

⁹ Maria Daszkiewicz-Kuthan: *Dyskusja nad rolą postępu technicznego w procesie historycznym*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 1:1953 nr 3 s. 643.

¹⁰ S. W. Szuchardin: *Osnovy istorii tiechniki. Opyt razrabotki tieoreticzeskich i mietodologiczeskich problem*. Moskwa 1961. W tłumaczeniu niemieckim: C. W. Schuchardin: *Grundlagen der Geschichte der Technik*. Berlin 1963; polskiego tłumaczenia tej pracy niestety dotąd nie posiadamy.

¹¹ Bogdan Suchodolski: *Sympozjum w Jabłonie poświęcone ogólnym zagadnieniom historii nauki i techniki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 9:1964 nr 1, s. 143—151. Materiały tego sympozjum zostały opublikowane w „Organon” nr 1. Warszawa 1964.

¹² Jan Pazdur. *Historia kultury materialnej i jej problematyka techniczna*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” T. 12:1964, nr 4 s. 767—770.

¹³ Zbigniew Wasiutyński: *Technika, jej działy i metoda*. Warszawa 1952.

¹⁴ Pazdur, jw. s. 768.

nostek produkcji lub transportu i wymiany oraz wynik ich pracy, wyrażony w parametrach technicznych i ekonomicznych”¹⁵.

W ten sposób został w omawianej tu dyskusji po raz pierwszy dokładniej sprecyzowany projekt podziału zainteresowań pomiędzy historią techniki i historią kultury materialnej, powracający później wielokrotnie w wypowiedziach dyskutantów.

Dalszy rozwój rozważań na tematy metodologiczne przyniósł zwrócenie uwagi na sprawy wchodzące w zakres tzw. metodologii przedmiotowej, zajmującej się prawidłowościami zachodzącymi w obrębie procesu dziejowego¹⁶. Temat ten poruszył E. Olszewski w artykule pt. *Perspektywy rozwoju historii nauki i techniki w Polsce*¹⁷. Autor wysunął w nim problem powstania dyscypliny naukowej, którą na wzór istniejącego już naukoznawstwa można byłoby nazwać technoznawstwem, stwierdzając, że ta nowa dyscyplina „jeszcze się właściwie nie ukształtowała. Opóźnienie to związane jest z opóźnieniem historii techniki w stosunku do historii nauki, co — jak można sądzić — wywołane jest większymi niż w historii nauki trudnościami wyodrębnienia specyficznych prawidłowości, charakteryzujących rozwój techniki. Technika bowiem jest dziedziną kultury znacznie mniej autonomiczną niż nauka, gdyż znacznie bardziej związana jest z warunkami gospodarczymi i stosunkami produkcji”¹⁸.

Pewne nowe elementy do dyskusji na tematy metodologiczne wniosły artykuły z tego zakresu, które ukazały się w 1971 r. W pierwszym z nich J. Pazdura poruszył m.in. sprawę znaczenia i funkcji technologii, stwierdzając: „To właśnie doświadczenia i umiejętności zawarte w programie i organizacji produkcji oraz sam przebieg procesu składają się na technologię. To właśnie technologia jako postać społecznie opanowanego przekształcania materii najwięcej mówi zarówno o postępie technicznym, jak i o warunkach bytu materialnego ludzi uczestniczących w produkcji”¹⁹. Dalszą konsekwencją tych ustaleń jest wiążące historię techniki z bieżącym życiem stwierdzenie, że „każda grupa zawodowa w Polsce oczekuje na syntetyczne ujęcie swej dynamiki kulturotwórczej... współczesny wytwórca dóbr materialnych, ten wykształcony i ten przyuczony, chce znać żywe dziedzictwo przydatne w aktualnych zadaniach masowego współtwórcy kultury”²⁰.

Autor drugiego z zasygnalizowanych artykułów A. Wiślicki²¹, zgadzając się w zasadzie z wysuniętą w 1956 r. przez E. Olszewskiego i J. Pazdura definicją pojęcia technika, z zastrzeżeniem, że należy ją traktować jako tymczasową, wysuwa kilka istotnych problemów. Pierwszy z nich stanowi podział historii techniki na „zewnątrzną”, zajmującą się środkami technicznymi z punktu widzenia ich zastosowania i „wewnętrzna” czyli „właściwą”, mówiącą o rozwoju urządzeń i środków technicznych z punktu widzenia przemian zachodzących w nich samych. Problem drugi dotyczy społecznych funkcji historii techniki, a w szczególności roli retrospekcji w procesie tworzenia postępu tech-

¹⁵ Tamże, s. 769.

¹⁶ Jerzy Topolski: *Metodologia historii*. Warszawa 1973, s. 37—39 i 193 nn.

¹⁷ „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 12:1967 nr 2 s. 241—251.

¹⁸ Tamże, s. 244.

¹⁹ Jan Pazdura: *Historia kultury materialnej Polski. Doświadczenia i propozycje*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” T. 19:1971 nr 1 s. 91.

²⁰ Tamże, s. 95.

²¹ Alfred Wiślicki: *Specyficzne cechy historii techniki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 16:1971 nr 3 s. 511—516.

nicznego. Ponieważ ocena bieżącego rozwoju odbywa się poprzez porównanie ze stanem poprzednim, historycznym, znajomość historii techniki jest nieodzowna dla przeprowadzania analizy postępu technicznego. Wreszcie trzeci problem, bezpośrednio związany z tworzeniem planu syntetycznego opracowania historii techniki polskiej, to próba określenia zakresu takiego opracowania, które powinno według autora objąć realizację techniki w Polsce i wkład Polaków do realizacji techniki na świecie oraz łączyć w sobie problematykę gospodarczą, produkcyjną i rozwoju kultury materialnej.

Niektóre wyjaśnienia w zakresie podstawowych pojęć dotyczących historii techniki wniósł artykuł E. Olszewskiego pt. *Badania nad wdrażaniem postępu technicznego przez kraje nie będące jego inicjatorami*²². Autor wychodząc z założenia, że badania w dziedzinie historii techniki mogą się koncentrować na dziejach koncepcji technicznych („terminem tym oznaczamy reguły działania technicznego oraz myślowe i przestrzenne modele tworów techniki”) lub na dziejach ich realizacji („badaczy interesują w tym wypadku osiągnięcia nie myślowe czy rysunkowe, lecz rzeczowe, i to takie, które wywarły wyraźny wpływ na gospodarkę lub kulturę danej społeczności, danego kraju”) przeprowadza kolejną próbę rozgraniczenia strefy zainteresowań historii techniki i historii kultury materialnej, stwierdzając że „historii realizacji technicznych nie można identyfikować z historią kultury materialnej, pierwsza bada bowiem te twory i procesy techniki, które w danym miejscu i danym czasie są nowe i przodujące, podczas gdy druga zajmuje się badaniami nad rozpowszechnianiem się ukształtowanych już procesów i tworów techniki oraz nad ich dystrybucją i konsumpcją”. W dalszym ciągu artykułu autor stwierdza, że istnienie związków łączących dzieje realizacji technicznych z historią kultury materialnej oraz historią gospodarczą i społeczną danego kraju powoduje konieczność rozważania dziejów realizacji technicznych w zasadzie dla każdego kraju odrębnie. Istotne jest również stwierdzenie, że „koncepcje i realizacje techniczne mogą być oddzielone jedynie myślowo, w rzeczywistości są one sprzężone” oraz że „historia koncepcji technicznych i historia realizacji technicznych tworzą jedną całość: historię techniki, której syntezy obejmują oba wymienione tu ujęcia”²³.

Treść omawianych tu dyskusji na tematy metodologiczne wpłynęła niewątpliwie na wysunięty w 1972 r. „Wstępny projekt syntezy historii techniki polskiej”, opracowany przez B. Orłowskiego²⁴. Cechą charakterystyczną tego projektu jest m.in. traktowanie techniki polskiej przede wszystkim jako odbicia techniki światowej, przy czym miarą rozwoju techniki polskiej „mogłoby być w każdej epoce jej względne opóźnienie w przyswajaniu sobie zdobyczy technicznych w stosunku do aktualnie przodujących, tworzących owe wynalazki krajów”²⁵. Stanowisko to spotkało się w dyskusji z głosami krytyki. Zagadnienie zakresu tematycznego (historia techniki na ziemiach polskich i działalność polskich techników poza granicami kraju) oraz założeń z historią kultury materialnej zostały w projekcie przedstawione zgodnie z zasadami ustalonymi wcześniej w omówionych tu już

²² „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 16:1971 nr 3 s. 565—575.

²³ Tamże, s. 565—567.

²⁴ Por. wyżej przypis 2.

²⁵ Orłowski jw. s. 196.

wypowiedziach na tematy metodologiczne. W sprawie periodyzacji projekt przewiduje zgodność podziału na okresy historii techniki polskiej z przyjętym dotąd podziałem ogólnej historii Polski.

Już po wysunięciu w 1972 r. projektu syntetycznego opracowania dziejów techniki polskiej, dyskusja na tematy metodologiczne wzbogaciła się o dalsze wypowiedzi. Jedną z nich stanowi artykuł J. Pazdura pt. *Technika jako przedmiot badań historii kultury materialnej*²⁶. Autor podsumowuje w nim obszernie wyniki dotychczasowych kilkunastoletnich (zapoczątkowanych w 1956 r.) rozważań m.in. na temat „dwóch postaci techniki”²⁷ oraz „kulturowego aspektu techniki”²⁸. Druga wypowiedź to artykuł B. Leśnodorskiego pt. *Historia nauki i techniki wśród nauk o kulturze*²⁹, a w szczególności część tego artykułu zatytułowana „Niektóre problemy historii techniki”³⁰. Zawiera ona w znacznej mierze nowe spojrzenie na zagadnienia stanowiące od dawna przedmiot dyskusji, autor uważa bowiem „że do historii nauki należy m.in. kształtowanie się i rozwój nauk technicznych, a także z nimi i z praktyką na zasadzie sprzężenia zwrotnego powiązanej historii inwencji, myśli technicznej. Nie przeprowadzając tu zbędnych i szkodliwych linii demarkacyjnych pomiędzy historią techniki i historią kultury materialnej, trzeba jednak zwrócić uwagę na autonomiczność tej pierwszej”. W dalszym ciągu artykułu autor omawia wysunięty przez Komisję Historii Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN perspektywiczny plan badań, w obrębie którego zwracają uwagę umieszczone jako punkt pierwszy „Podstawowe kwestie natury metodologicznej (teorii uwarunkowań społeczno-ekonomicznych rozwoju techniki, powiązań badań historycznych z koncepcjami przyszłościowymi, wzajemnych powiązań rozwojowych techniki i nauk technicznych)”.

Zagadnienia metodologiczne bezpośrednio związane z planowanym opracowaniem syntetycznym historii techniki polskiej, a ściślej biorąc z jego częścią dotyczącą okresu od końca XVIII w. do 1944 r., zostały poruszone w trzech referatach wygłoszonych na konferencji naukowej zorganizowanej w listopadzie 1974 r. przez Komisję Historii Nauki i Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN³¹ — przede wszystkim zaś w referacie A. Wiślickiego pt. „Podstawowe kierunki rozwoju techniki polskiej na tle powszechnym XIX—XX w.” W podsumowaniu obrad tej konferencji przewodnicząca Komisji — I. Pietrzak-Pawłowska poinformowała, że „zasięg chronologiczny *Zarysu historii techniki polskiej* obejmie okres od schyłku XVIII w. do roku 1944, a w miarę postępu badań nad dostępnymi źródłami także okres Polski Ludowej” oraz że „zagadnienia historii techniki w epokach wcześniejszych znajdują się w systemie historii kultury materialnej, zgodnie z planem Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN”³². W ten sposób dyskutowany dotąd wielokrotnie rzeczowy podział zainteresowań pomiędzy historykami techniki i historykami kultury materialnej został zastąpiony przez podział chro-

²⁶ „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” T. 21:1973, nr 3 s. 411—433.

²⁷ Tamże, s. 422—427.

²⁸ Tamże, s. 427—431.

²⁹ „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 19:1974 nr 3 s. 455—461.

³⁰ Tamże, s. 453—454.

³¹ Lech Królikowski: *Konferencja naukowa Komisji Historii Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. 20:1975, nr 2 s. 395—399.

³² Tamże, s. 398.

nologiczny. Zagadnienia historii techniki do schyłku XVIII w. stają się odąd domeną historyków kultury materialnej, a te same zagadnienia od schyłku XVIII w. po dzień dzisiejszy — przedmiotem badań historyków techniki, co stanowi z metodologicznego punktu widzenia niewątpliwe novum.

Przedstawione tu elementy toczącej się od dwudziestu lat w Polsce dyskusji na tematy metodologiczne dotyczące historii techniki wskazują na istnienie znacznej rozbieżności poglądów w kwestiach posiadających bezpośredni wpływ na dalszy tok badań i możliwość stworzenia syntetycznego obrazu w tej dziedzinie. W związku z tym wydaje się, że mając na względzie dalszy owocny rozwój historii techniki polskiej należałoby dokonać analizy i pełnego podsumowania dotychczasowych osiągnięć na tym polu, a następnie położyć większy niż dotąd nacisk na zgłębienie problematyki metodologicznej.

Ogromną pomoc mogą tu stanowić radzieckie opracowania z tej dziedziny, a zwłaszcza cenna praca S. W. Szuchardina³³ obejmująca całokształt zagadnień metodologicznych historii techniki oraz studia A. A. Kuzina i N. N. Stoskowej, dotyczące wypowiedzi klasyków marksizmu na temat techniki i jej historii³⁴.

Wspomniany już drugi nurt w obrębie istniejących prac na temat historii techniki polskiej obejmuje publikacje dotyczące historii poszczególnych gałęzi techniki, zarówno drobne przyczynki, jak większe monografie, czy istniejące w niektórych wypadkach „syntezy branżowe”. Stopniowe ich omówienie według istniejących działów tematycznych będzie przedmiotem cyklu artykułów zaplanowanych w kolejnych numerach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

T. M. Новак

О НЕОБХОДИМОСТИ ПОДВЕДЕНИЯ ИТОГА ПОЛЬСКИМ ДОСТИЖЕНИЯМ В ОБЛАСТИ ИСТОРИИ ТЕХНИКИ К НАСТОЯЩЕМУ ВРЕМЕНИ

Все возрастающие потребности разработки синтетического труда по истории техники в Польше вызывает необходимость подведения итогов достижениям в этой области, имеющимся к настоящему времени. Если мы отдадим себе отчет в имеющихся достижениях, то это позволит нам установить, можно ли на основании его уже сейчас приступить к обработке синтеза, или же необходимо будет сначала восполнить существенные недостатки в наших знаниях по этому вопросу. Подведение итогов является необходимым в основном потому, что польские труды по истории техники не собраны воедино. Вообще говоря, они охватывают два направления. Одно из них представляет собой теоретические рассуждения, в широком значении этого слова, на методологические темы сгруппированные вокруг таких проблем, как определение понятия *техника*, а что за этим следует — и *история техники*, разграничение и взаимоотношения истории науки, истории техники и истории материальной культуры, раздел истории техники на „внутреннюю” и „внешнюю”, возможность и целесообразность разработки истории техники в одной стране и т.п. Второе направление, в значительной мере не зависящее от первого охватывает различные работы по истории отдельных областей техники, причем здесь замечается широкое разнообразие не только тем, но также и подходов к ним, от синтетических разра-

³³ Por. wyżej przypis 10.

³⁴ A. A. Kuzin: *K. Marks i problemy techniki*. Moskwa 1968; N. N. Stoskowa: *F. Engels o roli techniki w rozwoju obszczestwa*. Moskwa 1970.

боток по истории одной области техники путем различных монографий на тему различных отдельных проблем до биографий определенных изобретателей и тех или других описаний, иногда мелких событий в области истории техники. Подход к этим публикациям тоже очень различен, от чисто научных работ, требующих от читателя огромной подготовки в области математики и естественных наук, до популярных работ, но несмотря на это иногда вносящих массу новых элементов в казну наших знаний. Автор предполагает, что настоящий метод подведения итога всем нашим достижениям — это обсуждение этих достижений по областям техники в цикле статей, которые предвидится опубликовать в ближайшее время на страницах „Квартальника истории науки и техники”.

T. M. Nowak

SUR LA NÉCESSITÉ D'ÉLABORER UNE OEUVRE DE SYNTHÈSE DANS LE DOMAINE DE L'HISTOIRE DE LA TECHNIQUE EN POLOGNE JUSQU'À NOS JOURS

Le besoin d'élaborer une oeuvre de synthèse sur l'histoire de la technique en Pologne provoque la nécessité de préparer une sorte d'inventaire comprenant les réalisations polonaises dans ce domaine. Seulement grâce à un tel inventaire, on pourrait constater si l'on réussirait — en se basant sur lui — à élaborer l'oeuvre de synthèse, ou bien s'il faudrait d'abord combler des lacunes les plus manifestes dans nos connaissances concernant ledit domaine. Les publications polonaises sur l'histoire de la technique sont dispersées et c'est la cause principale pour laquelle l'inventaire des réalisations est indispensable. En général, lesdites publications comprennent deux directions essentielles. La première direction représente les réflexions théoriques sur des problèmes méthodologiques *sensu largo* et concernant les questions telles que, par exemple, la définition du terme *la technique*, *l'histoire de la technique*, ainsi que la délimitation et les relations réciproques entre l'histoire de la science, l'histoire de la technique et l'histoire de la culture matérielle; ensuite la question de la division de l'histoire de la technique en „intérieure” et „extérieure”, la possibilité et l'opportunité d'élaborer l'histoire de la technique dans tel ou tel pays. L'autre direction, indépendante de la première pour une grande part, représente divers ouvrages consacrés à l'histoire des branches particulières de la technique. Il faut y noter une immense étendue non seulement des sujets mêmes, mais aussi des moyens de leur présentation, en commençant par des publications de synthèse sur l'histoire d'une seule branche de la technique, des monographies consacrées aux questions particulières de toutes espèces, des biographies des inventeurs, jusqu'aux descriptions des faits, dont l'importance n'est pas essentielle parfois, du domaine de l'histoire de la technique. Le mode de présentation de ces ouvrages est aussi très varié: d'une part, on rencontre les publications purement scientifiques qui exigent du lecteur les connaissances en matière des mathématiques et des sciences naturelles; d'autre part, on voit les publications de vulgarisation qui apportent souvent plusieurs éléments nouveaux dans notre connaissance.

Il semble que la méthode réelle de la synthèse de tout ce bagage doit consister à présenter des réalisations polonaises, selon les branches de la technique, sous forme d'un cycle des articles dont la publication est prévue dans peu de temps dans les colonnes de „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”.